

Пустовойт Н. І.

Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна

**ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ
ЗАЛІЗНИЧНОЇ ТЕМАТИКИ З ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ**

У статті розглядаються питання, пов'язані з особливостями перекладу текстів залізничної тематики з французької мови українською. Французькі науково-технічні тексти значно відрізняються від художньої літератури та містять специфічні характеристики. У текстах науково-технічної тематики є велика кількість термінів, які з'явилися або завдяки виділенню одного зі значень загальноживаної лексичної одиниці, або з появою нового терміна, який властивий залізничній термінології. Процес метафоризації слів загальноживаної лексики розширює або звужує одне зі значень та сприяє появі нового специфічного значення для конкретного пласта лексики. Тексти залізничної тематики містять також багато інтернаціональних слів, які переважно легко перекладаються, але інколи вони мають специфічне значення, яке може спровокувати невірний переклад, про що неодноразово писали як про фальшивих друзів перекладача. Тексти технічного напрямку характеризуються, окрім великої кількості термінів, безособовою формою речень, стилістично нейтральною лексикою, а також наявністю скорочень та аббревіатур. При перекладі аббревіатур можуть використовуватися такі прийоми та засоби: описовий метод, транслітерація, транскрипція, створення нової аббревіатури та інші, але аббревіатури не можуть замінюватися або змінюватися. З позиції граматики науково-технічні тексти відрізняються великою кількістю складнопідрядних речень, які часто бувають великими за розміром, тому під час перекладу краще їх розділити на два і більше речень, щоб зміст висловлювання був точним та зрозумілим. Характерними для текстів залізничної тематики є також пасивні конструкції, інфінітивні речення, відсутність іноді артиклів, використання слів, які замінюють іменники, щоб те саме слово не повторювалося. Для адекватного перекладу технічного тексту необхідно зробити його попередній аналіз, щоб зрозуміти його суть та кінцеву мету. Контекст має велике значення для вірного перекладу термінів. Також треба пам'ятати про відмінність систем різних мов.

Ключові слова: термін, метафоризація, контекст, транслітерація, аббревіатура, пасивна конструкція.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства науково-технічний прогрес набуває розмаху, тому важливо поширювати зв'язки між країнами для обміну науковою інформацією. Вивчення іноземного досвіду викликає необхідність в перекладі науково-технічної інформації, що сприяє розвитку цієї сфери діяльності.

Науково-технічний переклад значно відрізняється від перекладу художньої літератури, газетних статей, документального матеріалу. Науково-технічна галузь діяльності є однією з найважливіших сфер в житті суспільства, тому вона потребує багато зусиль, в тому числі і для вдосконалення перекладу науково-технічної літератури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переклад текстів за фахом передбачає знання щодо утворення термінів, лексичних та граматичних особливостей, які створюють їх стилістику та можуть викликати проблеми, якщо нехтувати

специфічними характеристиками, властивими цьому стилю. Необхідно зазначити, що проблеми перекладу текстів науково-технічного характеру виникли не сьогодні і були змістом робіт багатьох лінгвістів, зокрема В. І. Карабана [2], А. Д. Швейцера [7], французьких вчених Ж. Віньє, А. Мартена [1], вітчизняних мовознавців І. В. Смуцінської, Ю. І. Кузнецової [4], в яких вони розглядали такі питання: структурно-семантичні особливості, питання словотворення, стильові характеристики та труднощі їх перекладу іншою мовою. А. Л. Пумпянський підкреслює, що мова науково-технічного тексту взагалі не відрізняється від мови інших письмових засобів комунікації, але окремі лексичні і граматичні компоненти мають зовсім інше значення [6, с. 10]. О. Ключник, Г. Грицик розглядають питання, пов'язані з термінологією, яка є суттєвою складовою частиною науково-технічних текстів і може стати причиною виникнення труднощів при перекладі через термінологічну

неоднозначність, відсутність перекладацьких відповідників та національну варіативність [3, с. 2].

Постановка завдання. Метою цієї статті є вивчення структурно-семантичної характеристики науково-технічних текстів залізничної тематики та особливостей їх перекладу з французької мови українською. Попри великий обсяг робіт, пов'язаних з питаннями структури і семантики науково-технічної літератури, ця проблема залишається актуальною, а вивчення особливостей перекладу текстів за фахом сприяє розвитку знань перекладацького мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Адекватний переклад науково-технічного тексту передбачає відтворення понять оригіналу мовними засобами іншої мови. Переклад технічного тексту повинен виконуватися адекватними засобами і прийомами, а також адаптуватися до законів мови, якою він перекладається. Дуже важливо пам'ятати, що переклад науково-технічного тексту вимагає точності та розуміння змісту і кінцевої мети. Для цього перекладач повинен добре орієнтуватися у галузі, до якої належить технічний текст. Попереднє знайомство з текстом оригіналу, його термінологією та проникнення в його суть – необхідний етап роботи з текстом.

Специфіка науково-технічного тексту полягає в тому, що він відрізняється від художнього твору або науково-популярної статті лексичними, граматичними та стильовими особливостями. У технічних текстах використовується багато термінів, безособових речень, їм характерна стилістично нейтральна лексика, вживання різних скорочень.

Термін є основним елементом науково-технічного тексту. Терміни означають науково-технічні поняття, властиві конкретній галузі науки. Термін може бути багатозначним, але в контексті його значення викристалізовується, що дозволяє зрозуміти те або інше поняття. Однак трапляються випадки їх неоднозначності або відсутності відповідностей, які ускладнюють процес перекладу. На думку В. М. Лейчика, процес термінологізації може йти в двох напрямках: перший – використання загальноживаної лексичної одиниці у функції терміна в складі певної мови, а другий – поява лексичної одиниці мови для спеціальних цілей [5, с. 79]. Наприклад, “voiture” – транспортний засіб для перевезення людей або товару; легкова машина; дитяча коляска; карета; пасажирський вагон. Останнє значення відноситься до залізничного терміна. “Plate-forme” – частина залізничного вагона; перон; верхня будова колії; причал; політична програма; електоральна плат-

форма. Другий приклад має декілька значень залізничної тематики, які уточнюються за допомогою контексту. “Aiguillage” – стрілочне переведення; “roulie” – блок, шків, ролик, шайба. Перші два приклади відносяться до першого напрямку, а інші приклади – до другого. Терміни першого напрямку з'явилися шляхом звуження значення, а що стосується слова “aiguillage”, то воно сформоване на основі метафоризації слова “aiguille” – стріла. Метафора грає дуже важливу роль у створенні термінів, вона може змінити абстрактне значення на конкретне та навпаки. Наприклад, “gorge” – горло; гортань; груди; горлечко; вузький прохід; жолобок. У терміносистему залізничного напрямку увійшло лише слово “жолобок”, значення якого звужене та конкретне, воно базується на основі зовнішньої схожості предметів.

У деяких випадках технічний текст містить загальноживані слова, які об'єднуються у фразеологізми термінологічного характеру. Наприклад, “ouvrages d'art” – штучні споруди. Цей залізничний термін заснований на загальноживаних словах, як і “passage à niveau” – залізничний переїзд.

Типовою рисою технічних текстів є наявність інтернаціональних слів, які переважно вільно перекладаються і не створюють проблем, але іноді бувають випадки, коли вони можуть мати інше значення для конкретної терміносистеми. Наприклад, “des accessoires” – допоміжне устаткування; “matériel de reserve” – резервний потяг; “minerai” – руда; “matériel roulant” – рухомий склад; “surface à champignon” – місце головки; “commode” – зручний; “disposition” – положення. Ці приклади представляють інтернаціональні слова, переклад яких відрізняється залежно від мови та терміносистеми. У теорії перекладу це явище називають фальшивими друзями перекладача, тому що такі слова можуть створювати проблеми в перекладі.

Науково-технічний текст в перекладі іншою мовою потребує літературного та наукового редагування і повинен супроводжуватися чітким дотриманням термінології і скорочень, властивих для такого типу текстів.

Що стосується скорочень і аббревіатур, які в деяких текстах складають 30–50%, їх не можна змінювати або замінити, переклад таких лексичних одиниць зрозумілий, тому що в цих текстах присутні також їх повні назви. Наприклад: “C'est sauf cas exceptionnel, que les travaux d'entretien à la SNCF sont fait sans suspendre, sans ralentir la circulation des trains.” – «За винятком особливих випадків, ремонтні роботи в SNCF проводяться без зупинки або уповільнення руху поїздів». Абре-

віатура SNCF розшифровується як Національне Агентство французьких залізниць. Це скорочення часто трапляється в текстах залізничної тематики.

Прийоми та засоби, які використовуються при перекладі абревіатур, можуть бути такими: описовий метод, транслітерація, транскрипція, створення нової абревіатури та інші. Наприклад: “La voie du RFF doit donc conserver toujours sa stabilité pour ne pas causer de perturbation aux trains.” – «Лінії RFF (Французьких Залізничних Мереж) повинні зберігати завжди свою стабільність, щоб не створювати проблем для руху поїздів». Цей приклад відображає іноземну абревіатуру зі збереженням написання латинськими літерами.

Таким чином, науково-технічний текст з лексичного погляду характеризується певними відмінностями, серед яких є терміни, властиві конкретній терміносистемі.

Що стосується граматичних відмінностей технічного тексту, то вони не такі виразні, але дуже різноманітні.

По-перше, в технічному тексті переважають складні, зокрема складнопідрядні, речення, що зумовлено необхідністю пояснити щось або доповнити думку. Якщо речення має декілька підрядних та головних, в деяких випадках в перекладі можливо розділити цю фразу на два і більше речень, щоб думка була зрозумілою і дохідливою. Наприклад: “Dans tous les cas, les coupures de la voie ne doivent être faites qu’après que l’agent chargé de diriger le travail a acquis la certitude que la voie est protégée règlementairement.” – «У всіх випадках зупинка руху здійснюється тільки після того, як робітник, який відповідає за проведення робіт, переконається, що колія захищена за правилами.»; “La marche de base de chaque catégorie de trains est calculée par ordinateur pour chaque ligne, en fonction de la charge prévue du train, du profil de la ligne, des caractéristiques de la locomotive; on y ajoute une marge de régularité et on obtient la marche type qui sert à l’élaboration des horaires sous forme de graphique: les trains y sont tracés de façon à ne pas être gênés les uns par les autres, compte tenu notamment des espacements minimaux de sécurité.” – «Базовий рух кожної категорії поїздів обчислюється на комп’ютері для кожної лінії залежно від навантаження поїзду, профілю лінії, характеристик локомотива. До цього додають маржу регулярності і отримують типовий хід, який служить для розробки розкладу у вигляді графіка: рух поїздів обчислюється так, щоб вони не заважали один одному, тобто з урахуванням мінімальних проміжків безпеки».

По-друге, в технічних текстах переважають безособові та пасивні конструкції, інфінітивні речення, які можуть викликати труднощі перекладу. Наприклад: “Il est dans ce cas nécessaire, pour éviter l’effet de la force centrifuge s’exerçant sur les roues des voitures et tendant à les faire sortir de la voie en suivant la tangente, de donner une certaine inclinaison à cette voie.” – «У такому разі необхідно надати певний нахил шляху, щоб уникнути дії відцентрової сили, яка впливає на колеса і прагне їх скинути з колії, слідуючи по тангенсу». У цьому складному реченні вживаються дієприслівникові звороти, які перекладаються українською у вигляді підрядного речення та дієприслівникового звороту. У перекладі українською мовою відбулася трансформація щодо порядку і послідовності членів речення. “Les rails sont installés de la manière à résister aux efforts de torsion.” – «Рейки розміщені таким чином, щоб чинити опір крученню». У даному прикладі вживається пасивна форма та інфінітивний зворот.

У французьких залізничних текстах іноді спостерігається відсутність артиклів, службових слів, а також наявність слів, які замінюють іменник, щоб не повторюватися. Наприклад: “On distingue trois sortes de traverses: en bois, métalliques, en béton armé. Parmi celles-ci, les traverses en bois, sont les plus usitées.” – «Розрізняють три види шпал: дерев’яні, металеві, залізобетонні. Серед цих видів дерев’яні шпали використовуються найбільше». У другому французькому реченні слово «шпали» були замінені вказівним займенником “celles-ci”, а в перекладі українською мовою цей іменник повторюється.

Висновки і пропозиції. З огляду на проведений аналіз структурно-семантичної парадигми текстів залізничної тематики можна стверджувати, що вони відрізняються від художніх текстів та інших видів літератури як за стилем, так і за своєю лексичною та граматичною характеристикою.

Французькі залізничні тексти насичені термінами суто залізничного напрямку. Більшість таких слів пов’язана зі словами загальноживаної лексики. Одне зі значень таких слів стало термінологічним для певної мови. Інші терміни можуть мати спеціальні назви, які пов’язані з появою нових явищ. Метафора є головним важелем у створенні термінів, яким вона може додати абстрактного або конкретного значення.

Наявність інтернаціональної лексики є також характерною рисою цих текстів, але в деяких випадках значення слів не збігається з загальноживаним і потребує додаткового аналізу.

Текстам залізничної тематики властива стилістично нейтральна лексика та вживання скорочень і аббревіатур, які не можна змінювати. Їх переклад залежить від засобу, яким перекладач користується (описовий метод, транслітерація, транскрипція, створення нової аббревіатури).

Грамматична структура залізничного тексту характеризується наявністю багатьох складнопідрядних речень, які необхідні для пояснення або доповнення думки.

Типовими рисами тексту є безособові й інфінітивні речення, пасивні конструкції, інколи відсутність артиклів, службових слів, а також вживання лексико-граматичних одиниць, які заміняють іменники, щоб вони не повторювалися в реченні.

Переклад технічних текстів залізничної тематики має свої особливості, які слід враховувати під час роботи: по-перше, необхідно зробити попередній аналіз тексту, щоб зрозуміти його суть та кінцеву мету; по-друге, термінологічна лексика повинна бути однозначною та зрозумілою, чому може сприяти контекст; по-третє, під час перекладу не слід забувати про відмінність системної організації мов. Адекватність перекладу можлива лише тоді, коли перекладачі дотримуються норм української мови.

Під час аналізу текстів залізничної тематики з'ясувалося, що багато питань з вивчення лексичних та граматичних характеристик та особливостей перекладу науково-технічної літератури ще потребують подальшого дослідження.

Список літератури:

1. Виньє Ж. Язык французской технической литературы / пер. в фр. И. Т. Сабаршова. Москва : Высшая школа, 1981, 120 с.
2. Карaban В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2002, 564 с.
3. Ключник О., Грицик Г. Труднощі науково-технічного перекладу. *Наукова конференція*. Київ, 2013, с. 1–7. URL: <http://conferences.neasmo.org.ua.node 1408>.
4. Кузнєцова Ю. І. Особливості дериваційних процесів у терміносистемі будівництва французької мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05 «Романські мови» ; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2001. 10 с.
5. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура. 4-е изд. Москва, 2009. 256 с.
6. Пумпянский А. Л. Чтение и перевод английской научной и технической литературы. Лексика, грамматика, фонетика, упражнения. Москва, 1997. 608 с.
7. Швейцер А. Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. Москва, 2003. 75 с.

Pustovoit N. I. FEATURES AND SPECIFICITY OF TRANSLATION OF THE TEXTS ON THE RAILWAY FROM FRENCH INTO UKRAINIAN

The article dedicated to the issues of translation of the texts on the railway from French into Ukrainian. The French scientific and technical texts differ significantly from those of fiction, and deal with the specific features. The scientific and technical texts contain a large number of terms that have emerged either due to the selection of one of the meanings of a common lexical unit or to the emergence of a new term that is inherent in railway terminology. The process of metaphorizing words in common vocabulary extends or narrows one of the meanings and promotes the emergence of a new specific meaning for a particular layer of vocabulary. The texts on the railway also contain a lot of international words, which in most cases are easy to translate, but sometimes they have a specific meaning that can provoke incorrect translation, often referred to as "false cognates". The technical texts are characterized by a large number of terms, impersonal sentences, stylistically neutral vocabulary as well as abbreviated forms. Different techniques and means can be used to translate the abbreviations: descriptive method, transliteration, transcription, creation of a new abbreviation, and others; but the abbreviations cannot be replaced or changed. In terms of grammar, scientific and technical texts are characterized by a large number of complex sentences which are often large, so while translating it is better to divide them into two or more sentences so that the content of the utterance is accurate and clear. Passive constructions, infinitive sentences, the absence of articles, the use of words that replace nouns, so that the same word is not repeated, are also features of railway texts. Faithful translation of technical texts requires a preliminary analysis of the text to understand its essence and purpose; the context is of great importance for the faithful translation of terms, and the differences in the systems of two languages should be considered.

Key words: term, metaphorization, context, transliteration, abbreviation, passive constructions.